УДК 655.11(477.83-25)“18”(091)

УКРАЇНСЬКЕ КНИГОВИДАННЯ У ЛЬВОВІ XIX ст.: РОЛЬ ДРУКАРЕНЬ СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ ТА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА

Ольга Палюх

молодший науковий співробітник відділу періодичних видань ім. Мар’яна та Іванни Коців ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України

Творення української книги невіддільно пов’язане з діяльністю друкарень, що в різні часові проміжки забезпечували її появу наявними технічними і технологічними засобами. Важливу роль у поширенні українського друкованого слова в XIX ст. відіграли дві львівські друкарні — Ставропігійського інституту та Наукового товариства ім. Шевченка. На тлі книгодрукування тогочасного Львова, адже українську книгу продукували й інші друкарні міста[1], обидві вищевказані друкарні відрізняються сталою орієнтацією на видання української книги як основного об’єкта своєї праці.

Про діяльність друкарні Ставропігійського інституту в зазначений період інформують праці С. Бендасюка (подано загальну характеристику її розвитку), І. Крип’якевича (про літографічну майстерню Інституту), І. Орлевич та О. Киричук (в контексті видавничої справи та як господарський об’єкт Ставропігії). Частково висвітлено поступ цього друкарського закладу у монографії польської дослідниці А. Майковської-Алексевич, присвяченій друкарству Східної Галичини у 1815–1860 рр.[2]

© Палюх О., 2008

[1] У 1800–1860 рр. українські книги у Львові друкували також друкарні А. Піллера, Й. Шнайдера, М. Ф. Поремби, Е. Віняржа, державна та закладу ім. Оссолінських. Детальніше див.: *Левицкий И. Е.* Галицко-руская библиография XIX столетия с увзгляднением руских изданий появившихся в Угорщине и Буковине (1801–1886). Т. 1.— Львов, 1888.— С. XVI–XVII. У другій половині XIX ст. до українського книговидання долучились львівські друкарні К. Будвайсера, А. Вайдовичевої, Щ. Беднарського, І-а Зв’язкова, В. А. Шийковського, Ст. Манєцкого. Див.: Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька.*— Львів, 1995–1999.— Т. 1-4. Однак, у порівнянні з друкарнями Ставропігійського інституту та НТШ, їх частка у виданні української книги була невеликою.

[2] *Бендасюк С. Ю.* Общерусскій первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовѣ.– Львов, 1935; *Крип’якевич І.*

Праці О. Барвінського, М. Грушевського, В. Гнатюка, К. Студинського, В. Дорошенка, В. Кубійовича з історії організації Наукового товариства ім. Шевченка, а також дослідження В. Савенка про роль НТШ в українському національному відродженні, розглядають діяльність друкарні товариства побічно, в основному як підприємства для виготовлення власних видань[3].

Нашою метою є оцінити роль і внесок друкарень Ставропігійського інституту та НТШ у розвиток українського книговидання Львова XIX ст.

Ринкові відносини XIX ст., які толерувала австрійська влада, поставили друкарню Ставропігійського інституту в непрості умови конкуренції з іншими друкарськими підприємствами Львова та Галичини. Ситуація для неї додатково ускладнювалась фінансовими проблемами та слабкою технічною базою. Внаслідок цього, впродовж 1796–1806 рр. друкарня не видала жодного друку[4]. У 1807 р. тут було надруковано

Ставропігійська літографія в рр. 1847–1854 // Збірник Львівської Ставропігії під ред. *К. Студинського*.— Т. 1.— Львів, 1921.— С. 142-158; *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.).— Львів, 2000; *Киричук О.* Львівський Ставропігійський інститут як господарський комплекс за часів Габсбургської монархії (кінець XVIII — початок XX ст.) // Вісник Львівської комерційної академії. Серія "гуманітарні науки".— Львів.— 2000.— Вип.3.—С.81-86; *Її ж.* Культурно-освітня діяльність львівського Ставропігійського інституту (друга половина XIX — початок XX ст.) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Зб. наук. пр.— Львів, 2000.—Вип. 3.— С. 66-72; *Majkowska-Aleksiewicz A.* Historia drukarstwa Galicji Wschodniej w latach 1815–1860.— Wrocław, 1992.

[3] *Барвінський О.* Про заснованє і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі — Записки НТШ).— Львів, 1892.— Т. 1.— С. 209-212; *Грушевський М.* Наукова діяльність Товариства ім. Шевченка в р. 1895. Записка для загального збору р. 1896 // Там само.— Львів, 1896.— Т. 10.— С. 5-12; Наукова діяльність Товариства ім. Шевченка в 1896 і 1897 р. Записка для загального збору 1898 р. / Там само.— Львів, 1898.— Т. 21.— С. 10-17; Наукове товариство імени Шевченка і його діяльність в 1898 р. / Там само.— Львів, 1899.— Т. 27.— С. 3-11; *Гнатюк В.* Наукове Товариство імени Шевченка. З нагоди 50-ліття його заснування (1873–1923).— Львів, 1923; *Студинський К.* Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1873–1928 рр. / Записки НТШ.— Т. 150.— Львів, 1929.— С. IX–XVIII; *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування.— Нью Йорк-Філадельфія, 1951; *Кубійович В.* Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові // *Володимир Кубійович.* Наукові праці / За ред. *О. Шаблія.* Т. 1.— Париж-Львів, 1996.— С. 604-643; *Савенко В. В.* Роль Наукового товариства ім. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX — початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук.— Чернівці, 1997.

[4] *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.).— Львів, 2000.— С. 66.

лише "Букварь языка славенскаго", а 1808 р. з-під її пресу вийшло два видання — "Літургія св. Іоанна Златоуста" і "Псалтир"[5]. Маючи у своєму спорядженні зношений кириличний шрифт, якість видань друкарні була невисокою. Так, у технічному виконанні "Літургії"[6] ми бачимо значні дефекти: шрифтові знаки або надто залиті фарбою, або ж "сухі". Оформлення видання бідне. Розміщений на титульному аркуші заголовок окантований рамкою з двох простих переривчастих (вада друку) ліній, на звороті титулу — єдина ілюстрація — зображення св. І. Златоуста. Скромні елементи декору в тексті погано віддруковані і нагадують подекуди більше плями, ніж оздоблення. Використання ініціалів на початку розділів через недоліки шрифту і друку не покращує враження від видання.

Оновлення шрифтового та оздоблювального матеріалу друкарні розпочато у 1816 р., коли Ставропігійський інститут запросив фахівця "гісера" для переливу старих літер, і ця робота тривала до 1820 р.[7] У 20-ті роки XIX ст. друкарню було переоснащено та залучено до роботи вправних спеціалістів. Однак, попри збільшення кількості друків, якість їх все ще була невисокою.

Справжнє реформування діяльності друкарні припадає на 1830-ті рр. і пов'язане з іменем видатного історика, певний час префекта друкарні, Д. Зубрицького. На його пропозицію було проведено генеральну ревізію, вжито заходів щодо впорядкування, збереження та використання шрифтів. Завдяки старанням Д. Зубрицького друкарня Інституту поступово набуває характеру комерційного підприємства: укладено угоду про друк релігійних книг для православних церков на Буковині, підвищено ціни на церковні видання, що дало можливість отримати додаткові кошти для розширення видавничого асортименту та збільшення платні працівникам друкарні[8].

У 40–50-ті рр. XIX ст. триває оновлення друкарні, налагоджуються зв'язки з машинобудівними заводами та торговельними фірмами Австрії

[5] Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька.*— Львів, 1995.— Т. 1.— С.2-3.

[6] Лїтургїя иже во стых Оца нашего Іоанна Златоустаго съ службами Воскрною, Бцы, за всяко прошене, и о оу[с]опшихъ оудобнѣйшаго ради оупотребленїя изъ лїтургїона при напечатанїи тогоже изятая. Въ типографи Лвовской при Храмѣ оуспенїя Престыя Бцы.[1808].

[7] *Zubrzycki D.* Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi.— Lwów, 1836.— S. 48.

[8] *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.).— Львів, 2000.— С. 69.

та Німеччини. У 1847 р. укладено контракт з машинобудівним підприємством Лезера і Міллера на постачання німецького і польського шрифтів, а на початку 1850-х рр. Ставропігійський інститут звернувся щодо виготовлення кириличного шрифту до дирекції друкарні державної скарбниці у Відні та берлінської друкарні Е.Генеля[9]. Тоді ж було придбано першу скородрукарську машину[10] та обладнання для літографічної майстерні[11]. Всі ці зусилля стали ґрунтом для покращення якості видань.

Про тогочасні поліграфічні можливості друкарні свідчить каталог зразків її шрифтів та оздоблення "Cyrillisch-slawische, ruthenische, deutsche und polnische Probe-Schriften der Buchdruckerei des Lemberger gr. kath. Stauropigian-Instituts", виданий нею у 1849 р.[12] Формат видання — 33,5 х 21 см, обсяг — 24 аркуші одностороннього друку. Дві треті його змісту займають шрифтові взірці, а ще третину — зразки оздоблення. Згідно з каталогом у спорядженні друкарні були різного кегля шрифти: кириличний, "гражданський", німецький та польський. Для кращої візуалізації переваг того чи іншого шрифту використано реальні тексти. Наприклад, кирилицею набрано п'ятдесятий псалом "Помилуй мя Боже по велицей милости твоей" та молитву до пресвятої Богородиці "Достойно есть яко воистинну ублажити тя Богородицу"[13]. Оздоблювальний арсенал друкарні складали лінійки, дужки, нескладні фігурні кінцівки, прості орнаменти геометричного і рослинного характеру, а також комплект віньєток та політипажів (різноманітні візерунчасті рамки, зображення релігійного та світського характеру). Наявні у каталозі матеріали свідчать про доволі високий для свого часу художньо-технічний потенціал друкарні.

У першій половині XIX ст. її книговидавничий доробок становлять переважно архіпастирські послання, проповіді ("слова"), біблійні історії, релігійно-моральні повчання, катехизми, молитовники та ієрейські молитвослови, канони. Тут друкуються основні церковно-богослужбові книги: "Літургія", "Псалтир", "Ірмологіон", "Осмогласник", "Євангеліє", "Трифологіон", а також вірші-панегірики ("стихи") з приводу радісних і сумних подій[14]. Поруч з літературою релігійного змісту, видаються

[9] *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.).— Львів, 2000.— С. 70-71.

[10] *Bednarski Sz.* Materiały do historyi o drukarniach w Polsce a mianowicie drukarniach lwowskich i prowincjonalnych.— Lwów, 1888.— S. 66.

[11] *Крип'якевич І.* Ставропігійська літографія в рр. 1847–1854 // Збірник Львівської Ставропігії / Під ред. *К. Студинського*.— Т. 1.— Львів, 1921.— С. 142.

[12] Cyrillisch-slawische, ruthenische, deutsche und polnische Probe-Schriften der Buchdruckerei des Lemberger gr. kath. Stauropigian-Instituts.— Lemberg, 1849.

[13] Молитвенник для дhтей.— Львов, 1908.— С. 7-10, 13-14.

[14] *Бендасюк С. Ю.* Общерусскій первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовh.– Львов, 1935.— С. 60.

буквареі, граматики, словник церковнослов'янських слів, окремі літературні твори (ода Г. Державіна "Бог", вірші Р. Моха, повість М. Гоголя "Тарас Бульба"), з'являються перші каталоги видань друкарні[15].

У потоці видавничої продукції домінує кириличний шрифт, що зумовлювалось певним упередженим ставленням австрійської влади до "гражданського" друку як проросійського[16]. "Гражданський" шрифт друкарня використовувала переважно в комбінуванні з кириличним. Так, у 1842 р. частково кирилицею, частково "гражданським" шрифтом надруковано укладений І. Кобринським "Букварь новым способом оуложеный"[17]. Ця "кирилично-гражданська" шрифтова боротьба на тлі настирливого нав'язування латинської абетки відслідковується в українських друках аж до 1860-х рр.

Заходи щодо покращення якості видань друкарні знайшли своє відображення вже в позитивних відгуках преси 50-х років XIX ст. "Изданіе чистое, дѣлает честь Ставропигійской книгопечатнѣ. Письмена новыя гражданския", — так прихильно висловлювався автор замітки про видання повісті М. Гоголя "Тарас Бульба" (1850) у "Галичо-рускому вѣстнику"[18]. "Содержаніе и вид сегодишняго мѣсяцеслова оказует хорошій оуспѣх против давнѣйших изданій" — відгук у "Вѣстнику" про "Мѣсяцеслов приручный, домовый и господарскій на год високосный 1852"[19].

1848 рік ("весна народів") став відправною точкою для суттєвого розширення репертуару української книги друкарні[20]. Налагоджується її тісна співпраця із літературно-освітнім товариством "Галицько-Руська Матиця". У 1853 р. тут починає друкуватись "Галицкий исторический

[15] *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.).— Львів, 2000.— С. 72.

[16] *Бендасюк С. Ю.* Общерусскій первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовѣ.– Львов, 1935.— С. 58-59.

[17] Букварь новым способом оуложеный для домашнои науки.— Львов, 1842 // Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька*.— Львів, 1995.— Т. 1.— С. 41.

[18] Галичо-рускій вѣстник.— Львов.— 1851.— № 71.— С. 299.

[19] Там само.— № 140.— С. 557.

[20] 1848 р. в друкарні Ставропігійського інституту не було надруковано жодної церковно-богослужбової книги, проте вийшло багато брошур, записок, звернень, відозв українською, польською, німецькою мовами. У травні її друком виходить перший український пресовий орган "Зоря Галицька". Див.: *Бендасюк С. Ю.* Общерусский первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовѣ.– Львов, 1935.— С. 60.

сборник"[21]. Ставропігійська друкарня друкує твори Д. Зубрицького, Я. Головацького, Б. Дідицького, І. Гушалевича, буквар І. Гуркевича, читанку М. Шашкевича. Продовжується також випуск церковно-богослужбових книг, зокрема, у 1858 р. тут видано руський текст святої літургії І. Златоуста з перекладами польською та німецькою мовами, виконаними Д. Зубрицьким та Я. Головацьким[22].

Потужний книжковий рух у друкарні розгортається з початком нової конституційної епохи в Австро-Угорщині у 1860-х рр. Потреба у релігійній та освітній літературі, активна книговидавнича діяльність львівських товариств "Галицько-Руської Матиці", "Просвіти", а згодом — "Общества им. М. Качковского" створили особливо сприятливі умови для друку. Окрім того зміцнюється технічне оснащення друкарні: були закуплені нові скородрукарські машини, регулярно оновлювався шрифтовий та оздоблювальний реманент. У друкарні працюють фахівці, які мають відповідні знання і практичні навики та щиро вболівають за її реноме[23].

У цей час друкарня випускає справді розкішні видання. Ось як виглядав виданий 1866 р. "Великий Литургикон"[24] згідно з рекламою у

---

[21] *Бендасюк С. Ю.* Общерусскій первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовѣ.– Львов, 1935.— С. 61.

[22] Чин священныя и божественныя Лїтургїи бываемыя сице в гр. кат. церкви, с переводом нѣмецким и польським. Издал *Я. Головацкий.*— Львов, 1858. Про видання див.: Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька*.— Львів, 1995.— Т. 1.— С. 165; *Киричук О.* Культурно-освітня діяльність львівського Ставропігійського інституту (друга половина XIX — початок XX ст.) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Зб. наук. пр.— Львів, 2000.—Вип. 3.— С. 67.

[23] *Бендасюк С. Ю.* Общерусскій первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигійская печатня во Львовѣ.– Львов, 1935.— С. 61-62. У 1860–1861 рр. управителем Ставропігійської друкарні був Михайло Косак, у 1862–1885 рр. — Степан Гучковський, у 1885–1888 рр. — Осип Тарнавський. О. Тарнавський здобув тут фахову друкарську освіту, а пізніше вдосконалював свої знання у віденській та інших закордонних друкарнях. Див.: *Bednarski Sz.* Materiały do historyi o drukarniach w Polsce a mianowicie drukarniach lwowskich i prowincjonalnych.— Lwów, 1888.— S. 16.

[24] Мова йде про видання "Леiтургiкон сирѣч Служебник содержащ в себѣ, по чину стыя восточныя церкве Лїтургiи иже во стих оць наших Іоанна Златоустаго, Василїя Великого, и Григорія Двоеслова Папы Римскаго со всѣми службами недѣльными, дневными, праздничными и общыми стым.— Львов, 1866" // Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька*.— Львів, 1995.— Т. 1.— С. 284.

“Временнику Ставропигійского Института”: “Институт Ставропигійский печалился по возможности о исправном изданіи и блестящем приукрашении сего Литургикона. В той Служебник вмѣщено все особенни Литургии и прочии церковни дотични служби, тоже обьяснения расчетов пасхаліи, чѣм книга сія против прежних изданиям значительно оумножилась. — Тиски отличаются красотою букв и оупотребленіем черной и червленой тисковой барви.

Заглавный лист содержит изображенія св. отцов, Іоанна Златоустого, Василия Великого, и Григорія Двоеслова, тоже внешний вид церкви Ставропигійской Оуспения Пресвятой Богородицы Дѣвы, еще оукрашают сей Служебник на отвѣтних местах приложены литографичны изображения: Христа Спасителя на крестѣ (распятие), Рождества Хрістова, Богоявленія, Благовещенія, Воскресенія, Сошествия св.Духа и Оуспенія Пресвятой Дѣвы Маріи.

Переплет сего Служебника состоит в крепких крышках, кожаной спинѣ с позолотою и кожаных рогах”[25].

Привертає увагу і невелике за форматом видання “Історія библийная старого и нового завѣта для школ народных”, що з’явилось друком у 1877 р., було прикрашене 111 образками на релігійні теми та містило карту Палестини[26].

У 1886 р. виходить перший том “Юбилейного изданія в память 300-летнего существования львовского Ставропигийского Братства”. У відгуку, вміщеному в журналі “Киевская старина”, поруч із змістовністю самого видання, де було подано короткий історичний огляд діяльності братства та величезна кількість архівних документів, відзначено чудове його поліграфічне виконання: “При том многочисленные рисунки, планы, снимки подписей и печатей дополняют и украшают изданіе и значи-

[25] Временник Ставропигійского Института (далі — ВСИ) на год простый 1867.— Львов, [1866].— С.[обкладинка]. Відзначимо, що оправа “Леітургікона” виготовлялась не в друкарні, а в палітурній майстерні, можливо, Ставропігійського інституту або ж на замовлення в іншому львівському палітурному закладі. Обидві професії — друкаря і палітурника (інтролігатора) — були у цей час розмежовані цеховими традиціями. Фахове зближення цих спеціальностей у Львові починається на початку XX ст., про що свідчать матеріали органу львівських друкарів “Ognisko”.

У Львові практикувалось, зокрема, видання одного і того ж твору у різному виконанні (наприклад, в аркушах, у м’якій оправі, в полотняній або шкіряній палітурці, на папері звичайної або поліпшеної якості), що робило книгу за ціною доступнішою широкому загалу. Так, “Леітургікон” міг бути також оправленим в англійське полотно або суцільну шкіру, за бажанням з позолотою країв видання.

[26] Історія библійна старого и нового завѣта для школ народных. С 111 образками и картою Палестины.— Львов, 1877.

тельно возвышают его значеніе... Вообще сочиненіе издано прекрасно и дѣлает честь братской типографіи"[27].

Чітким друком та ілюстративністю відзначаються і невеличкі книжечки "Общества им. М. Качковского". Розраховані на читача з народу, ці книжкові видання друкувались шрифтом більшого кегля. Особливо багато рисунків містили ілюстровані календарі зазначеного видавництва.

Резонансним науковим виданням друкарні Ставропігійського інституту стала фундаментальна праця І. О. Левицького "Галицко-руская бібліографія XIX-го столѣтія", що виходила окремими зошитами впродовж 1887–1895 рр. Колосальний обсяг зібраних матеріалів, позаяк праця охоплювала всі публікації українською мовою, надруковані в Австро-Угорщині, а також іншими мовами, закордонні публікації, авторами яких були галицько-руські уродженці, хронологічний принцип групування матеріалів, наявність предметно-іменного покажчика, у сукупності зробили її зразковим прикладом видання з наукової бібліографії. "Галицко-рускую бібліографію XIX-го столѣтія" надзвичайно прихильно зустріла галицька громадськість, що знайшло відображення у позитивних відгуках місцевої української та польської преси. Схвальні відгуки опублікували часописи: "Новый пролом", "Діло", "Бесіда", "Kurjer Lwowski", "Gazeta Lwowska", "Dziennik Polski", "Kwiaty", "Nowa Reforma"[28]. Поруч із науковою цінністю самого видання, що в інформаційній частині стосовно українських видань перевершувало краківське видання бібліографії К. Естрайхера, відзначалось його сумлінне друкарське виконання. Праця І. О. Левицького була надрукована на якісному "веліновому" (крейдяному) папері, а використання восьми видів шрифтів (у бібліографії К. Естрайхера є тільки два види шрифтів) дало можливість точно відтворити опис видань, здійснений автором на основі автопсії. Високу оцінку титанічної бібліографічної праці І. О. Левицького та її відмінного друкарського виконання, зокрема, дав І. Франко на шпальтах газети "Kurjer Lwowski"[29].

На початку 90-х років XIX ст. Ставропігійська друкарня перетворюється у потужне поліграфічне підприємство. Вона мала багатий вибір церковнослов'янського, "гражданського", латинського, німецького, грецького шрифту. У 1890 р. парк обладнання налічував вже шість машин, у тому числі п'ять скородрукарських[30]. Відповідно до технічних потреб,

[27] *Я. Г.* Юбилейное изданіе в память 300-лѣтняго основанія львовского ставропигіального братства // Киевская старина.— Киев, 1887.— Т. 18.— С. 199.

[28] *Левицкий И. Е.* Галицко-руская библиография XIX столетия с увзгляднением руских изданий появившихся в Угорщине и Буковине (1801–1886). Т. 1.— Львов, 1888.— С. 2-4 обкладинки.

[29] Kurjer Lwowski.— Lwów.— 1887.— № 259; 1888.— № 91; 1891.—№ 192.

[30] ВСИ на год обыкновенный 1891.— Львов, [1890].— С. 198.

у цей час переплановується та розширюється приміщення друкарні[31], що впродовж XIX ст. працювала у будинку № 9 на вул. бічній Руській, перейменованій 1871 р. на Бляхарську[32] (сьогодні — вул. І. Федорова, 9).

У зеніті свого розквіту (1891) друкарня видає два каталоги: взірців шрифтів та оздоблення "Русскіи черенки типографіи Ставропигійского Института"[33] та зразків її кліше "Взоры клишей типографіи Ставропигійского Института"[34]. "Русскіи черенки типографіи Ставропигійского Института" — це розкішне багатосторінкове видання альбомного типу на крейдованому папері в елегантній палітурці ультрамаринового кольору, виготовленій у палітурній майстерні М. Спожарського і сина, є прикладом досягнень та майстерності найстаршого львівського поліграфічного закладу за весь час свого існування. Формат видання 32 х 22 см, обсяг — 119 аркушів одностороннього друку. Покажчика змісту немає, однак структурно ми можемо виділити десять розділів: "Русскіи черенки", "Церковныи черенки", "Греческіи черенки", "Wzory pism" ("Латинські шрифти"), "Взоры письм афішових", "Schriftproben" ("Німецькі шрифти"), "Еврейскіи черенки", "Наголовки и шпици", "Взоры ліній", "Взоры орнаментов" та "Додатки". Початок кожного розділу прикрашає шмуцтитул, різний за орнаментацією, добором кольорів, шрифтовим оформленням.

Як і в каталозі 1849 р., для кращої наочності шрифтової гами використано реальні тексти. Нами встановлено, що для візуалізації "гражданки" ("русские черенки") використано фрагмент статті А. Петрушевича "О началѣ книгопечатанія на Руси вообще, а в городе Львовѣ в особенности", яка була надрукована у "Временнику Ставропигійского Института ... на год ... 1884"[35], а кириличні шрифти представлені післямовою до львівського видання "Апостола" І. Федорова[36]. Шрифтовий асортимент каталогу вражає своїм багатством та широким вибором. Розділ

[31] ВСИ на год обыкновенный 1892.— Львов, [1891].— С. 211.

[32] *Мельник Б.* Вулицями старовинного Львова.— Львів: Світ, 2001.— С. 152, 157.

[33] Русскіи черенки типографіи Ставропигійского Института упорядкованныи под управленіем Ив. Пухира с концем года 1891.— Львов, 1891.

[34] Взоры клишей типографіи Ставропигійского Института з концем 1891 г. упорядкованныи за управленія Ив. Пухира.— [Львов, 1891]. Це видання, наявне згідно з Генеральним алфавітним каталогом ЛНБ ім. В. Стефаника, виявилось відсутнім у книжковому фонді бібліотеки. Розшуки його у Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка та Львівській державній обласній універсальній науковій бібліотеці не дали позитивного результату.

[35] *Петрушевич А.* О началѣ книгопечатанія на Руси вообще, а в городе Львовѣ в особенности // Временник Ставропигійского Института с мѣсяцесловом на год 1884.— Львов, 1883.— С. 113.

[36] *Ісаєвич Я. Д.* Літературна спадщина Івана Федорова: Монографія.— Львів, 1989.— С. 91.

гражданських шрифтів нараховує 102 позиції. Всього ж у каталозі представлено понад 250 зразків шрифтів.

Вражає і вибір декоративного матеріалу. Це — різноманітні заставки і кінцівки у вигляді стилізованих рослинним орнаментом рамок, кутників, візерунків-плетива, а також усілякі "метелики", "квіти", "пташки", "путті", "гноми". Присутня також релігійна тематика у вигляді образів та ікон. Представлені різної конфігурації лінійки: від одинарних тонких до декорованих складними геометричними та рослинними узорами, всього 232 позиції. Розділ "Взоры орнаментов" охоплює вісім комплектів орнаментів друкарні.

У "Додатках" до каталогу подано зразки оформлення обкладинок та корінців видань, титульних написів, монохромні репродукції картин, а також матеріали прикладного характеру: зразки розташування літер різних шрифтів у шрифт-касі, різновиди спусків полос, текстові розрахунки та розцінки робіт.

Технічний розвиток Ставропігійської друкарні у другій половині XIX ст. сприяв реалізації нею книговидавничої програми широкого спектру. Через друкарню Ставропігійський інститут забезпечував суспільне замовлення на церковні книги. Її друком вийшли "Октоїх", "Трифологіон", "Часослов", "Тріод цвітна і постна", "Єрмологіон", "Євангеліє", "Літургікон". Друкувались тут і дешеві богослужбові книги — молитовники, збірники набожних пісень і колядок. Попит на шкільну літературу покривали випущені друкарнею підручники: букварі, граматики, читанки, арифметики. З 1864 р. тут почав видаватись "Временник Ставропигійского Института", що став його важливим інформаційним органом[37].

Друкарня тісно співпрацювала з новостворениими руськими організаціями, приватними видавцями. Тут друкувались видання "Галицько-Руської Матиці", перші книжечки "Просвіти", "Изданія Общества им. М. Качковского". Її творчий друкарський здобуток включає книжкові серії: "Бібліотека русских писателей", що виходила під редакцією К. О. Лужницького та "Русская біблиотека", видавництво І. Пелеха, а також багато видань, що з'явились накладом редакцій "Пролома", "Нового Галичанина", "Червоної Руси", "Бесіди", "Галицкой Руси" та інших видавництв[38].

[37] *Киричук О.* Культурно-освітня діяльність львівського Ставропігійського інституту (друга половина XIX — початок XX ст.) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Зб. наук. пр.— Львів, 2000.—Вип. 3.— С. 67.

[38] Перелік книжкових видань цих товариств, редакцій, серій див.: Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька*.— Львів, 1995–1999.— Т. 1-4.

Русофільська спрямованість, "язичіє", церковнослов'янська мова багатьох друкованих тут видань не применшують значення друкарні Ставропігійського інституту в українському книговидавництві Львова другої половини XIX ст., а скоріше демонструють непростий шлях української книги в комплексі протиріч поглядів і думок тогочасного галицького соціуму.

На тлі суспільної активності 1860–1870 рр. у Галичині, зокрема становлення "народовського" руху та утисків українського слова в Російській імперії, поява у Львові ще однієї виразно "руської" друкарні була, очевидно, закономірною. Галицько-наддніпрянський проект літературного "Товариства ім. Шевченка", обумовлюючи свою основну ціль "спомагати розвій рускої словесности", висунув на перший план завдання заснувати власну друкарню[39]. Основну суму грошей для цього субсидіювали російські українці: Є. Милорадович[40], Д. Пильчиків[41], О. Кониський[42] та М. Жученко[43] — добродії, що стали водночас і

[39] Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові).— Ф. 309, оп. 1, спр. 18.— Арк. 9.

[40] Милорадович Єлисавета, нар. Скоропадська (1832–1890) — громадська діячка, один з фундаторів НТШ. Дочка полтавського губернського маршала І. Скоропадського й дружина Л. Милорадовича. Присвятила своє життя українським громадським і культурним справам. У 1860-х рр. була членом української Громади у Полтаві, щедро допомагаючи українським видавництвам та шкільництву. Підтримувала український національно-культурний рух у Галичині, допомагаючи своїми пожертвами львівській "Просвіті", журналу "Правда" і дала 9000 гульденів на заснування Товариства ім. Шевченка. Померла й похована у Полтаві. Див.: Енциклопедія Українознавства: Слов. частина / За ред. *В. Кубійовича.*— Перевид. в Україні.— Львів, 1994.— Т. 4.— С. 1534.

[41] Пильчиків (Пильчиков) Дмитро (1821–1893) — педагог і громадський діяч. Родом з Херсонщини. Член Кирило-Мефодіївського братства і приятель Т. Шевченка. Підтримував зв'язки з М. Драгомановим на еміграції і галицькими культурними та громадськими діячами. Під час виїзду за кордон 1873 р. перебував у Львові й був одним з фундаторів літературного Товариства ім. Шевченка (згодом НТШ). Див.: Енциклопедія Українознавства: Слов. частина / За ред. *В. Кубійовича.*— Перевид. в Україні.— Львів, 1996.— Т. 6.— С. 2046.

[42] Кониський Олександр (1836–1900) — публіцист і громадський діяч, поет і письменник. Родом з Чернігівщини. Був одним з фундаторів Товариства ім. Шевченка у Львові (1873) й пізніше ініціатором перетворення його на НТШ. Див.: Енциклопедія Українознавства: Слов. частина / За ред. *В. Кубійовича.*— Перевид. в Україні.— Львів, 1994.— Т. 3.— С. 1104.

[43] Жученко Михайло (1840–1880) — адвокат, громадський діяч на Слобожанщині, один із засновників і добродіїв НТШ у Львові, голова ради адвокатів у Харкові. Див.: Енциклопедія Українознавства: Слов. частина / За ред. *В. Кубійовича.*— Перевид. в Україні.— Львів, 1993.— Т. 2.— С. 702-703.

фундаторами Товариства[44]. На надіслані жертводавцями кошти та на внески перших членів Товариства спроваджено скородрукарську машину та найнеобхідніший друкарський інвентар із віденської фірми Мейера і Шляйхера. Для друкарні винайняли приміщення в будинку Гіпотечного банку на вул. Кривій, 2 (тепер — вул. О. Нижанківського).

Розпорядженням № 1410 від 27 січня 1874 р. намісництво надало Товариству концесію на закладення друкарні. Наприкінці січня 1874 р. друкарня Товариства ім. Шевченка офіційно розпочала свою роботу.

Однак відразу після відкриття виявилось, що для того, щоб вона могла витримати конкуренцію з іншими друкарнями Львова, потрібно ще суттєво доповнити її оснащення. Необхідне приладдя замовили у того ж віденського підприємства у кредит на півроку. У кредит на три місяці було придбано також папір. Деякі ж предмети для комплектації друкарні можна було набути лише за готівку. Для цього Товариство взяло дві позики: 500 зл. — в о. С. Качали та 1000 зл. — в Гіпотечному банку, використано теж 700 зл., отриманих від "Просвіти" як завдаток на друки[45]. Таким чином, друкарня розпочала випуск своїх перших українських видань в умовах фінансової нестабільності та заборгованості.

У 1874 р. друкарня випустила українські книги, видані переважно накладом товариства "Просвіта". Серед них: праця С. Качали "Що нас губить а що нам помочи може", твори Г. Квітки-Основ'яненка "Добре роби, добре буде" та "Перекотиполе", оповідання М. Устияновича "Старий Єфрем", підручник з географії та історії В. Піца у перекладі В. Ільницького та граматика латинської мови Ф. Шульца у перекладі О. Огоновського[46].

Виконуючи завдання Товариства стосовно підтримки українського письменства, друкарня надавала кредити руським авторам та знижки на друк українським видавництвам. "А тим часом, — зазначає В. Дорошенко, — чужі видавництва, не вважаючи на те, що Товариство друкувало їх речі з ущербом для себе, ще й не платили за друк і часто-густо доводилося довги списувати"[47]. Тому, незважаючи на пожвавлення українського книговидання наприкінці 70-х — на початку 80-х років XIX ст.,

[44] *Гнатюк В.* Наукове Товариство імени Шевченка у Львові. З нагоди 50-літньої річниці його заснування (1873–1923) // Літературно-науковий вісник.— Львів.— 1925.— Т. 86.— Кн. 1.— С. 80.

[45] ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 18.— Арк. 10.

[46] Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька.*— Львів, 1997.— Т. 2.— С. 51-67.

[47] *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування.— Нью Йорк-Філадельфія, 1951.— С. 21.

друкарня і Товариство перебували на межі існування. У 1881 р. друкарню перенесено до кам'яниці на вул. Академічній, 18, "напроти Міщанського касина"[48].

Не дивлячись на окремі грошові внески з боку "Просвіти" та "Руської Бесіди", матеріальне становище вдалось покращити лише завдяки значній грошовій пожертві у 1883 р. одного з наддніпрянських фундаторів товариства ім. Шевченка[49]. Завдяки цій допомозі вдалось розрахуватися з боргами та частково обновити устаткування друкарні. Так, у 1884 р. замовлено нові шрифти у віденських фірм Мейера і Шляйхера та Поппельбаума[50]. У 1885 р. Товариство зважилось взяти грошову позику у "Просвіти", на яку було придбано ще одну скородрукарську машину[51].

З реформуванням у 1892 р. літературного Товариства ім. Шевченка у наукове можна говорити про регулярне оновлення технічної бази друкарні. У 1893 р. закуплено третю друкарську машину та значно розширено асортимент шрифтів[52]. За неповних десять років діяльності НТШ у XIX ст. його друкарня нарешті отримала сталі, добре оплачувані замовлення від товариства взаємних убезпечень "Дністер", а згодом — на друк шкільних книжок та сеймових протоколів[53]. З 1899 р. друкарня працювала у власному будинку Товариства на вул. Чарнецького, 26 (сьогодні — вул. Винниченка, 26)[54].

Підтримуючи українські товариства у видавничій діяльності, друкарня Товариства ім. Шевченка вагомо спричинилась до розвитку і поширення українського друкованого слова. Її друком виходили книги "Просвіти", Руського педагогічного товариства, "Руської Бесіди", Українсько-Руської Видавничої Спілки, а також редакцій "Зорі", "Діла", "Правди", "Дзвінка". До її друкарських здобутків належить видання книжкових серій: "Дрібна бібліотека", "Літературний додаток "Діла". Бібліотека найзнаменитіших повістей", "Руско-українська бібліотека" Є. Олесницького,

[48] *Купчинський О.* Карло (Кароль) Беднарський (4 листопада 1848 — 23 квітня 1911) // Вісник НТШ.— Львів.— 2006.— Ч. 37.— С. 40.

[49] ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 19.— Арк. 1.

[50] Там само.— Спр. 30.— Арк. 10.

[51] Там само.— Арк. 21.

[52] Справозданнє про діяльність і розвиток наукового товариства імени Шевченка // Записки НТШ.—Львів.— 1893.— Т. 2.— С. 181.

[53] *Грушевський М.* Дотеперішній розвій Наукового Товариства імени Шевченка // Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка.— Львів, 1900.— Ч. 1.— С. 10; *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування.— Нью Йорк-Філадельфія, 1951.— С. 67.

[54] *Кокорудз Іл.* Справозданє з діяльності виділу Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за рік 1898 // Записки НТШ.— Т. 27.— Львів.— 1899.— С. 16.

“Рускій правотарь народний” (видавництво “Батьківщини”), “Літературно-наукова бібліотека”, що виходила накладом І. Франка[55].

Тривале перебування друкарні у фінансовій скруті певним чином позначилось на художньо-технічному оформленні її продукції. Оснащена лише найнеобхіднішим, вона не могла друкувати дорогих видань[56]. Переважна більшість її друків акуратно, але скромно оформлені та містять невелику кількість ілюстрацій. На цьому фоні можна виділити лише окремі більш ілюстровані видання. Цікавим з цього погляду є оформлення одного з перших її видань — книги О. Хоцишевського “Исторія Польщи, Литви и Руси”, що вийшла накладом друкарні Людової у 1879 р. та містила 55 ілюстрацій у тексті[57]. Відзначимо також характерну уніфікацію в оформленні видавничих серій. Так, до 1882 р. декор обкладинок книжок “Просвіти” являв собою рамку, складену з простих одинарних ліній, всередині якої розміщувався основний напис, набраний шрифтами різного кегля і гарнітури. Вгорі, над рамкою — марка видавця — напис “Просвіта”. У 1883 р. зовнішній вигляд книжок “Просвіти” змінився. Обкладинку їх прикрашала віньєтка із символічним зображенням пробудження Галичини за допомогою освіти (постать жінки-просвіти із факелом в одній руці та розгорнутою книгою у другій, сова як символ мудрості, книги, глобус — на тлі осяяного сонцем “Просвіти” краю). Скромне оформлення притаманне також виданням серії “Дрібна бібліотека”, логотип якої обведено рослинним орнаментом у вигляді серця. Простою рамкою оздоблені обкладинки книжок бібліотеки “Діла”.

При наборі тексту українських видань друкарні НТШ використовувався переважно “гражданський” шрифт різного кегля. Хоча окремі видання друкувались і кириличним шрифтом. Більшим кеглем виділялись заголовки розділів. Деякі книги (наприклад, книжки “Просвіти”, зокрема ілюстровані календарі цього товариства) містили внутрішньотекстові графічні ілюстрації, портретні зображення.

Друкарня забезпечувала вихід власних видань Товариства. Коштом літературного Товариства ім. Шевченка було надруковано праці О. Огоновського “Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache” (1880) та “Історія літератури руської” (1887), повісті І. Нечуя-Левицького “Над Чорним морем” (1891) та “Навіжена” (1891), твори К. Подоленка

[55] Перелік книжкових видань цих товариств, редакцій, серій див.: Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька.*— Львів, 1997–1999.— Т. 2-4.

[56] ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 18.— Арк. 10.

[57] *Хоцишевський О.* Історія Польщи, Литви и Руси.— Львов, 1879.

(К. Стиранкевича) “За громаду. Хроніка одного села на Поділю” (1892) та В. Чайченка (Б. Грінченка) “Твори Василя Чайченка” (1892) у двох томах, переклад Є. Горницького (П. Куліша) трагедії Ф. Шиллера “Орлєаньска дѣва” (1889)[58]. У 1892 р. тут розпочато друк першого наукового видання “Записки Товариства імени Шевченка”, що у 1893 р. у зв’язку з реформуванням Товариства були перейменовані відповідно на “Записки НТШ” і стали не тільки мірилом наполегливої наукової праці українських учених, — завдяки високій професійній майстерності працівників друкарні було створено графічний образ наукового збірника.

Від 1893 р. українська назва видання та підзаголовок на обкладинці і на титульному аркуші в збірнику дублювались також німецькою мовою. На другій і на третій сторінках обкладинки подавався зміст даного тому українською та німецькою мовами, а також зміст попередніх томів, що вийшли у цьому році. У 1895 р. редактором “Записок НТШ” стає М. Грушевський. Його стараннями видання перетворюється спершу на квартальник, а згодом на двомісячник. Певні зміни відбулись також в оформленні текстової частини збірника: введено роздільну пагінацію матеріалів (щоб їх можна було опублікувати також як окреме видання (“відбитку”), вгорі сторінок додано колонтитули (прізвище автора, назва твору, назва рубрики). Майстерність працівників друкарні забезпечила не тільки регулярність виходу збірника, але й нові вимоги щодо оформлення.

“Записки НТШ” є еталоном ретельного виконання текстового та віршованого набору, складання математичних знаків та формул. Для відтворення авторського тексту застосовували “гражданський”, кириличний, латинський, грецький шрифти. Заголовки статей та назви розділів виділялись шрифтом більшого кегля, при цьому використовувались брускові, рублені та із зарубками шрифти різного нахилу, зокрема курсивні. Основний текст набрано ущільненим, із зарубками шрифтом невеликого кегля. Дрібнішим шрифтом складено виноски. Закінчення кожного розділу, статті оздоблено маленькими фігурними кінцівками.

Серед невеликої кількості ілюстративного матеріалу, представленого у “Записках НТШ”, варто відзначити монохромні рисунки із Крехівського рукопису XVI ст., що разом з відтвореним кирилицею текстом

[58] *Барвінський О.* Про заснованнє і дотеперішнїй розвиток товариства ім. Шевченка у Львові // Записки НТШ.— Львів.— 1892.— Т. 1.— С. 210; Репертуар української книги. 1798–1916: Матеріали до бібліографії / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької;* Передм. і наук. ред. *Я. Р. Дашкевича;* Відп. ред. *Л. І. Крушельницька.*— Львів, 1999.— Т. 2-3; *Дей О.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.).— Київ, 1969.— С. 126.

манускрипту були надруковані у збірнику як додаток до праці І. Франка "Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і єго літературна історія"[59]. Цікавими у друкарському відношенні є також рисунки "будови проводу кормового у пявки лїкарської" до праці І. Раковського, виконані червоною і фіолетовою фарбами[60].

Продуманість зовнішнього (обкладинки) та внутрішнього (текстового) оформлення збірника, достатньо чіткий друк та якісне відтворення ілюстрацій забезпечили читабельність його матеріалів, у чому можна пересвідчитись, гортаючи сьогодні сторінки наукового збірника. Висока наукова вартість зібраних у "Записках НТШ" матеріалів у поєднанні з сумлінним друкарським виконанням зробили збірник репрезентативним органом не тільки НТШ, але й усієї української науки.

Закладений "Записками НТШ" фундамент видавничої практики був зміцнений низкою наступних видань Товариства. У 1894 р. НТШ перебрало на себе від О. Барвінського видання "Руської Історичної Бібліотеки". У 1895 р. розпочато друк "Етнографічного збірника" та "Жерел до історії України", у 1896 р. накладом Товариства починає видаватись "Часопись правнича", з 1897 р. виходить "Збірник секції математично-природописно-лікарської Наукового Товариства ім. Шевченка". У 1898 р. розпочато друк "Літературно-наукового вістника" та "Лікарського збірника", у 1899 р.— "Збірника фільольогічної секції", а в 1900 р. виходить "Хроніка українсько-руського Наукового Товариства ім. Шевченка"[61].

Отже, розпочавши свою працю у скрутних фінансових обставинах з друку невеликих книжкових видань "Просвіти", друкарня Наукового товариства ім. Шевченка завершувала свою діяльність у XIX ст. творами, що є основою і гордістю вітчизняної науки. Новітнє технічне оснащення, висока професійна кваліфікація персоналу на чолі з її багаторічним керівником К. Беднарським[62] стали підставою для перетворення друкарні НТШ на початку XX ст. на один з найкращих поліграфічних закладів у Львові. У звіті Товариства за 1900 р. знаходимо наступну

[59] *Франко І.* Варлаам і Йоасаф. Рисунки і проби тексту із крехівського рукопису XVI в. Додаток до розвідки "Варлаам і Йоасаф" // Записки НТШ.— Львів.— 1895.— Т. VIII.—С. I–XVI + 10 іл.

[60] *Раковський І.* Причинок до пізнання будови проводу кормового у пявки лїкарської // Записки НТШ.— Львів.— 1896.— Т. IX.— С. 1-6 + 8 іл.

[61] *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування.— Нью Йорк-Філадельфія, 1951.— С. 30-32.

[62] Першим керівником друкарні Товариства ім. Шевченка у Львові був Франц Сарницький. К. Беднарський керував нею у 1879–1911 р. Детальніше див.: *Купчинський О.* Карло (Кароль) Беднарський (4 листопада 1848 — 23 квітня 1911) // Вісник НТШ.— Львів.— 2006.— Чис. 37.— С. 40-44.

інформацію про тогочасний стан друкарні: "В друкарні сього року приступлено до важних змін і уліпшень. Крім закупна більшого засобу нових черенок і нот, заведено в ній елєктричні мотори до машин, через що придбано більше сили для швидкого викінчуваня замовлених робіт. Попри елєктричні мотори заводиться саме тепер елєктричне осьвітленє у всіх убікаціях друкарні..."[63].

У 1901 р. було закуплено ще одну (четверту) скородрукарську машину[64]. Друкарня стає для Товариства важливим джерелом доходів, що "не тільки давали Товариству змогу розширювати і поліпшувати друкарню й переплетню, але й велико допомогли йому в його науково-видавничій діяльності... Перед першою світовою війною належала вона до найбільших і найкращих друкарень у Львові. Працювало в ній 45 робітників"[65].

На початку XX ст. її друком з'являються книжкові видання високого рівня художнього оформлення та друкарського виконання. У 1902 р. коштом і заходом товариства "Просвіта" виходить збірка українських пісень "Наша Дума", упорядником якої був Ф. Колесса. "Отсе перша книжка з нотами, що вийшла в друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Її викінченє таке гарне, що не уступає в нїчім подібним заграничним виданням"[66]. 1903 р. був ознаменований появою унікального не тільки за охопленням матеріалу, але й за художнім оформленням та втіленням у друці, видання "Акорди. Антольогія української лїрики від смерти Шевченка", підготованого І. Франком, що вийшло накладом "Українсько-руської видавничої спілки". "Акорди" презентували поетичну творчість 88 авторів, "в тім числі 61 Українців і 27 Галичан і Буковинців"[67]. Поруч з тим, антологія "має непересічне художнє сецесійне оформлення, до якого найбільше доклав творчих зусиль Юліян Панькевич (1863–1933)"[68]. "Що до технїчного боку виданя, то належить признати, що подібного

[63] Діяльність Видїлу Товариства в 1900 р. // Хроніка НТШ.— Львів, 1901.— Вип. 1.— № 5.— С. 2-3.

[64] Діяльність Видїлу Товариства в 1901 р. // Там само.— 1902.— Вип. 1.— № 9.— С. 3.

[65] *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування.— Нью Йорк-Філадельфія, 1951.— С. 67.

[66] *В.*[Рецензія]. Наша Дума. Українсько-руські народні пісні зібрав і для хору уложив *Філярет Колесса*. Львів, 1902. Коштом і заходом Тов. "Просвіта" у Львові. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка // Літературно-науковий вістник.— Львів, 1902.— Т. 18.— С. 7.

[67] *В.*[Рецензія]. Акорди. Антольогія української лїрики від смерти Шевченка. Уложив *Іван Франко*. З ілюстраціями *Юліяна Панькевича*. У Львові, 1903. Накладом українсько-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка // Літературно-науковий вістник.— Львів, 1903.— Т. 24.— С. 239.

[68] *Якимович Б. З.* Іван Франко — видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти.— Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.— С. 345.

не було ще у нас: се справдї перше наше люксусове виданє, яке повинно знайти ся в кождій хатї”[69].

Підсумовуючи сказане, зазначимо: у контексті українського книговидання Львова ХІХ ст. особливо активною діяльністю вирізняються друкарні Ставропігійського інституту та Наукового товариства ім. Шевченка. Обравши українську книгу об’єктом своєї праці, обидві друкарні забезпечували її появу наявними на той час техніко-технологічними засобами. За кількісними показниками виконаних українських друків вони значно випереджали решту друкарських закладів міста. Попри мовно-правописні розбіжності видань, друкований доробок кожної з них є важливим внеском до розвою вітчизняної культури та формування образу нової української книги.

УКРАЇНСЬКЕ КНИГОВИДАННЯ У ЛЬВОВІ ХІХ ст.: РОЛЬ ДРУКАРЕНЬ СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ ТА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА

Ольга Палюх

молодший науковий співробітник наукового відділу періодичних видань ім. Мар’яна та Іванни Коців ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України

Розвиток українського книговидання ХІХ ст. тісно пов’язаний з діяльністю двох львівських друкарень — Ставропігійського Інституту та Наукового товариства ім. Шевченка. Понад сімдесят років Ставропігійська друкарня була найпотужнішим виробником та постачальником української книги на тогочасному книжковому ринку. Поява ще однієї української друкарні — Наукового товариства ім. Шевченка — сприяла зміцненню позицій національного книговидання.

Розкрито внесок львівських друкарень у розвиток вітчизняної книжкової культури та формування образу нової української книги.

Ключові слова: друкарня Ставропігійська, українське книговидання у Львові, друкарня НТШ.

---

[69] *В.*[Рецензія]. Акорди. Антольогія української лїрики від смерти Шевченка. Уложив *Іван Франко*. З ілюстраціями *Юліяна Панькевича*. У Львові, 1903. Накладом українсько-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка // Літературно-науковий вістник.— Львів, 1903.— Т. 24.— С. 239.

UKRAINIAN BOOK PUBLISHING IN L'VIV IN THE 19th c.: ROLE OF PRINTING HOUSES OF *STAVROPIGION* INSTITUTE AND SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY

Ol'ha Palyukh

Junior Research Fellow, Marian and Ivanna Kots' Scientific Dept. of Peridicals, L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine

Development of Ukrainian book publishing in the 19th c. was closely related with activities of two L'viv Printing Houses — of *Stavropigion* Institute and Shevchenko Scientific Society. Over seventy years *Stavropigion* Printing House had been the biggest producer and supplier of Ukrainian books to the book market of that time.

Appearance of another Ukrainian Printing House — that of Shevchenko Scientific Society became instrumental in strengthening national book publishing.

Contribution of L'viv Printing Houses to development of domestic book culture and formation of the new Ukrainian book's image is revealed.

Keywords: *Stavropigion* Printing House, Shevchenko Scientific Society Printing House, Ukrainian book publishing in L'viv.

УКРАИНСКОЕ КНИГОИЗДАНИЕ ВО ЛЬВОВЕ В XIX ст.: РОЛЬ ТИПОГРАФИЙ СТАВРОПИГИЙСКОГО ИНСТИТУТА И НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА им. ШЕВЧЕНКО

Ольга Палюх

младший научный сотрудник научного отдела периодических изданий им. Маръяна и Иванны Коць ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины

Развитие украинского книгоиздания в XIX в. тесно связано с деятельностью двух львовских типографий — Ставропигийского института и Научного общества им. Шевченко. Более семидесяти лет Ставропигийская типография была самым мощным производителем и поставщиком украинской книги на современном книжном рынке. Появление еще одной украинской типографии — Научного общества им. Шевченко — содействовала укреплению позиций национального книгоиздания.

Раскрывается вклад львовских типографий в развитие отечественной книжной культуры и формирование облика новой украинской книги.

Ключевые слова: типография Ставропигийского института, украинское книгоиздание во Львове, типография НТШ.